

УДК 811.111'373.7'42

DOI 10.31494/2412-933X-2018-1-5-39-45

Гаврилова В. В.,

аспірантка кафедри іноземних мов і методики викладання,
Бердянський державний педагогічний університет
havrilova.vika@gmail.com

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ МОДИФІКАЦІЇ АНГЛОМОВНИХ ПАРЕМІЙ ІЗ КОМПОНЕНТОМ “КАЛЕНДАРНИЙ ХРОНОНІМ” У ХУДОЖНЬОМУ ТА ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСАХ

Анотація

Робота присвячена дослідженню структурно-семантичних модифікацій англомовних паремій із компонентом “календарний хрононім” в художньому та публіцистичному дискурсах. Проведено аналіз праць вітчизняних і зарубіжних авторів, які мають різні підходи, щодо визначення понять модифікація та структурно-семантична трансформація. Сфокусовано увагу на модифікаціях досліджуваних паремій, їх типології. Зокрема, розглянуто модифікації паремій із компонентом “календарний хрононім” розширенням і компресією, проаналізовано їх структурні та семантичні девіації.

Ключові слова: паремії, модифікація, структурно-семантичні трансформації, художній дискурс, публіцистичний дискурс, календарний хрононім.

Summary

This paper presents the comprehensive study of structural-semantic modifications of English pemiias with the component “calendar chrononym” in literary and publicistic discourses. It has been analyzed the results of national and foreign scholars papers that highlight the different approaches to the definitions of modification and structural-semantic transformation. Special attention has been focused upon notion of modification and typology of studied pemiiological units. The types of modification such as extension and compression of pemiias meaning, their structural changes, and semantic deviations have been studied.

Key words: pemiias, modification, structural-semantic transformations, literary discourse, publicistic discourse, calendar chrononym.

Пареміологічний фонд англійської мови перебуває у стані постійного оновлення в зв'язку з тенденцією активного використання прецедентних феноменів загалом та паремій зокрема в різних дискурсах. У сучасних пареміологічних дослідженнях велика увага приділяється з'ясуванню функціональної ефективності паремій. Як зазначає І. Чернишова “виявлення функціональних властивостей стійких словесних комплексів є перспективними в рамках лінгвістики тексту, оскільки різні види стійких виразів здійснюють різні номінації та мають різний прагматичний ефект” [17, 41].

Проблема функціонування паремій у художніх та публіцистичних текстах, мета їх вживання, способи введення їх у мовлення / контекст, типи пареміологічних трансформацій у різних мовах тощо, неодноразово

ставали предметом уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників (О. Кунін, І. Чернишева, Д. Добровольський, Г. Бургер, В. Фляйшер, Ж. Колоїз, О. Мерзлікіна, В. Білоноженко, С. Пташник та інші). Структурно-семантичні трансформації англійських паремій з компонентом “календарний хрононім” на разі досліджені ще не були, що обумовлює актуальність і наукову новизну нашої розвідки.

Метою нашого дослідження є виявлення та аналіз основних моделей структурно-семантичних трансформацій паремій із компонентом “календарний хрононім” в англійських художніх та публіцистичних творах.

Окреслена мета передбачає вирішення таких завдань: 1) уточнення поняття модифікація та трансформація пареміологічних одиниць; 2) систематизування різновидів структурно-семантичних змін; 3) вивчення на конкретних прикладах, взятих із художніх та публіцистичних текстів, які саме зміни відбуваються в модифікованих англійських пареміях із компонентом “календарний хрононім”.

Досліджуючи використання паремій у художньому та публіцистичному мовленні, ми розрізняємо узуальне вживання паремії (узуальна форма), тобто так, як вона зафіксована у словниках із властивими їй функціонально-стилістичними особливостями і семантикою та okazіональне вживання паремії (okazіональна форма), тобто з трансформацією складових елементів та структури.

У сучасній науковій літературі для характеристики трансформації стійких виразів використовуються різні терміни: фразеологічна модифікація [13], текстова модифікація [8], okazіональна зміна [19], авторська видозміна [16], модифікаційна зміна [11], okazіональне перетворення [15].

Поняття трансформації також по-різному тлумачиться мовознавцями. Так, Т. Гусейнова стверджує, що будь-яке відхилення від загальноприйнятої норми, яке закріплене в лінгвістичній літературі, а також “імпровізовану зміну в експресивно-стилістичних цілях” слід вважати трансформацією [4, 7]. І. Арнольд під модифікацією, або трансформацією розуміє такі “релевантні зміни в лексичному складі, синтаксичній структурі, семантиці, за яких узуально-стала форма стійкого виразу протиставляється його okazіональній формі” [1, 89]. Г. Бургер модифікацією вважає “креативні зміни в складі стійкого виразу, що не відповідають формі, зафіксованій у словнику, та зумовлені цілями певного контексту” [20, 114]. Польська дослідниця Е. Лабно-Фалецька визначає модифікацію, як усякого роду “маніпуляції”, що призводять до порушення значення та структури стійкого виразу [21, 305]. Під трансформацією В. Білоноженко та І. Гнатюк розуміють “стилістичний засіб, який полягає у цілеспрямованому оновленні семантики, модифікації структури традиційних стійких виразів” [2, 8].

Різняться думки вчених і стосовно способів трансформації стійких виразів. Одні науковці не розмежовують семантико-стилістичні зміни і структурні перетворення [18, 172], інші пропонують класифікацію тих видів трансформації, які найчастіше використовуються в публіцистиці [3, 35-37]. Існують праці, в яких до розгляду беруться або лише структурні трансформації [14, 72-78], або лише структурно-семантичні [5, 85-127]. Проте, незважаючи на відмінність у класифікаційних підходах, більшість дослідників виділяють два типи трансформацій: семантичний і структурно-семантичний [2, 85; 6, 9-10].

У нашій розвідці ми аналізуємо тільки структурно-семантичні трансформації під якими розуміємо різноманітні стилістично обумовлені відхиленнями від початкової форми, які викликані конкретним призначенням стійкого виразу і привносять суттєві конотативні доповнення до його загального значення [9, 150]. У нашій роботі типи трансформацій паремій із компонентом “календарний хрононім” було зведено в одну структурно-семантичну групу за механізмом розширення та компресії складу вихідних форм [12, 119].

Розширення компонентного складу (експансія), тобто введення до складу паремії певних компонентів – це один з найпродуктивніших різновидів структурно-семантичного типу трансформацій, при якому слова вільного вжитку, взаємодіючи з компонентами стійкого виразу, проникають у традиційну структуру звороту і розширюють її [2, 120]. Такий індивідуально-авторський прийом є одним із художніх засобів, що “працюють” на підсилення експресивності та емоційності висловлення.

Наведемо характерні приклади трансформації розширення складу англomовних паремій із компонентом “календарний хрононім”, узятих із художнього та публіцистичного дискурсів.

Так, традиційна форма паремії *So many mists in March, so many frosts after Easter* [24, 551] отримала нове представлення за рахунок додавання залежного субстантива при іменному компоненті пареміологічної одиниці *Some say, so many mists in March, so many hoare frosts after Easter* (A. Hopton. *Concordancy of Years xxx.*) [23, 219]. Цей приклад ілюструє модифікацію на розширення складу паремії вклинюванням, детермінується появою лексичної одиниці *hoare* уточнюючи та увиразнюючи узуальне значення.

У наступному прикладі *March hack ham [annoying] comes in like a lion, goes out like a lamb* (1670, J. Ray. *English Proverbs*, p.41) спостерігаємо вклинювання словосполучення *hack ham*, що спричинила розширення семантики.

На відміну від прикладів із вклинюванням, у випадках трансформацій із розгортанням базової структури, паремія розширюється загалом, а не завдяки модифікації одного чи двох компонентів: елемент, що додається, часто має структуру фрази, а не

лексеми. Окрім того, вона семантично співвідноситься зі значення пареміологічної одиниці, а не зі значенням одного з компонентів.

Так, наприклад, паремія *April showers bring May flowers* [22, 11], використана в газетному тексті, набула подальшого розвитку *If April showers bring May flowers, what do June brides bring?* (2001 *Washington Post*, July 1) [22, 11]. У цьому випадку розгортання традиційного виразу відзначається інтенцією автора влучно висловити свою ідею. Поширюючись, паремія набуває нового значення, зумовленого контекстом твору.

Наступна вихідна паремія: *A green Yule makes a fat churchyard* при вживанні у художньому тексті зазнала модифікації: *Mrs. Hackit thought to herself, "I daresay we shall have a sharp pinch this winter, and if we do, I shouldn't wonder if it takes the old lady off. They say a green Yule makes a fat Churchyard, but so does a white Yule too* (2015, G. Eliot, *Scenes of Clerical Life*, p. 46) [23, 114]. Це стало можливим унаслідок конкретизації референтів (*They say a green Yule makes a fat Churchyard*) та введення заперечення (*but so does a white Yule too*), мета якого – підсилення рематичного блоку паремії. У зазначеному прикладі автор робить спробу поглянути на відомий стійкий вираз з іншої точки зору та запропонувати своє бачення його продовження.

Проаналізуємо також паремію: *Candlemas day, put beans in the clay; put candles and candle-sticks away* → *Broad beans were planted... on Candlemas Day. Candlemas Day, stick beans in the clay, throw candle and candlestick right away, they would quote* (1948, F. Thompson. *Still glides Stream*) [23, 46]. У наведеному прикладі фігурує трансформація паремії розгортанням із вклинюванням лексичної одиниці, що є досить часто вживаною. У модифікованому варіанті спостерігаємо вклинювання лексичної одиниці *right*, що конкретизує смисл висловлення, а також введення автором уточнюючої фрази *they would quote*, що ще більше підсилює смисл похідного варіанта, акцентуючи увагу на ідеї паремії.

Розглянемо інший приклад розширення паремії: *Rough portents had met him on his first admission to Fieldhead; but that passage got over, charming and fascinating he resolved to be. Like March, having come in like a lion, he purposed to go out like a lamb* (1999, C. Brontë. *Shirley*, p. 208). Проілюстрований пареміологічний вислів відзначається розширенням вихідної паремії *March come in like a lion and goes out like a lamb* [22, 184] з тлумаченням її на власний розсуд автора, тобто у більш описовому, довільному представленні. Але не дивлячись на це, завдяки базовим словам, збереженим у похідному варіанті, обізнаний адресат легко може розпізнати залучення вихідної паремії до структури її оновленого варіанту.

Аналізуючи матеріал, ми виокремили також стійкі вирази з протилежним напрямком модифікації – трансформацією, що детермінується скороченням складу паремії (пареміологічний еліпс). Цю групу, в свою чергу,

можна поділити на дві підгрупи: усічення частини паремії чи стягнення паремії у структуру, що функціонує в реченні як складне слово.

Усічення компонентного складу є характерною для паремії трансформацією і часто зумовлене тенденцією до економії мовлення та ґрунтується на внутрішніх можливостях широковідомих виразів, доповнюваних можливостями контексту, який усуває потребу в тому, щоб наводити стійкі сполуки повністю [7, 139]. Теоретично еліпсуванню можуть підлягати паремії будь-яких структурних типів, редукується будь-який конститuent, окрім лексеми, яка є семантичним центром стійкого виразу.

Так, наприклад, нормативна форма паремії *Barnaby bright, the longest day and shortest night* [24, 31] при залученні до контексту набула нового представлення *This day the sunne is in his chiefest hight, with Barnaby bright* (1842, E. Spenser, *The Poetical Works*, p. 374). Відповідно до наведеного фрагменту словосполучення *Barnaby bright*, є семантичним центром цієї паремії і не може випускатися, інакше втратиться зв'язок з базовим стійким виразом. Використання еліпсу у наведеному прикладі можна пояснити прагненням автора до лаконічності у висловлюванні, підсиленні його образності, актуалізуючи у свідомості читача те чуттєве уявлення, яке створило цей образ.

Аналізуючи наступний приклад *A good deal of hiring is still done... on the first of May.... The saying runs – May – day, pay – day* (1883, C.S. Burne. *Shropshire Folk-Lore*, p. 465) спостерігаємо відсікання кінцевої предикативної частини базової паремії *May – day, pay – day, pack, rags and go away* [24, 519]. Усічений стійкий вираз зберігає семантику базового висловлення і без будь-яких ускладнень прочитується і сприймається читачем / слухачем.

Стягнення паремії є різновидом трансформації, за якої відбувається з'єднання словосполучення в цілісний комплекс, що набуває ознак складного слова [12, 117]. Використання автором традиційної паремії *February fill dyke, be it black or be it white* [23, 115] у художньому тексті надало виразу нового представлення, а саме: *Though February is notoriously associated with floods, as in the appellation 'February-fill-dyke', it is statistically one of the driest months of the year* (1978, R. Whitlock. *Calendar of Country Customs*) [23, 115]. Проілюстрований приклад демонструє стягнення окремих лексичних одиниць *February fill dyke* в єдину конструкцію *February-fill-dyke*, а також спостерігається відсікання кінцевої частини, що додає оповіді образності.

Отже, структурно-семантичні модифікації пареміологічних одиниць є широким матеріалом дослідження. Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що художня та публіцистична комунікація багата на різноманітні прийоми трансформації паремій із компонентом "календарний хрононім", здійснювані авторами навмисно, щоб перетворити висловлення на більш прагматично спрямоване. Перспективним вважаємо вивчення власне

семантичних модифікацій англомовних паремій із компонентом “календарний хрононім” в художньому та публіцистичному дискурсах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка : [учеб. пособие] / И. В. Арнольд. – М. : Просвещение, 1990. – 300 с.
2. Білоноженко В. М. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів / В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк. – К. : Наукова думка, 1989. – 156 с.
3. Горлов В. В. Фразеологизмы как средство выразительности на страницах газеты / В. В. Горлов. – М. : Русский язык в школе. – 1992. – № 5 – С. 35-37.
4. Гусейнова Т. С. Трансформация фразеологических единиц как способ реализации газетной экспрессии : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Т. С. Гусейнова. – Махачкала, 1997. – 188 с.
5. Давиденко Л. Б. Синтаксичні функції і структурно-семантичні модифікації фразеологічних одиниць : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 “Мови народів Російської федерації” / Л. Б. Давиденко. – К., 1992. – 23 с.
6. Денисова А. С. Вариантность фразеологических единиц, обозначающих ощущения человека (на материале украинского языка) / А. С. Денисова // Международный научно-практический журнал “Авангард науки”. – № 9 (10). – Казахстан, 2017. – С. 9-13.
7. Здіховська Т. В. Фразеологія прозових творів Уласа Самчука та Богдана Лепкого : монографія / Т. В. Здіховська. – Луцьк : Вежа-Друк, 2014. – 200 с.
8. Корень О. В. Системно-функціональні особливості англійських прислів'їв : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / О. В. Корень. – Харків, 2000. – 19 с.
9. Лалаян Н. С. Фразеологічні одиниці з ономастичним компонентом у сучасній німецькій мові : структурно-семантичний та функціональний аспекти : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : 10.02.04 “Германські мови” / Н. С. Лалаян. – Одеса, 2007. – 251 с.
10. Марковська А. В. Функціональний аспект фразеологізмів сучасної німецькомовної преси / А. В. Марковська // Новітня філологія. – № 13 (33). – Миколаїв : ЧДУ імені Петра Могили, 2009. – С. 34–43.
11. Найда А. М. Стійкі народні порівняння як об'єкт фразеології (семантичний і структурний аспекти) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / А. М. Найда. – Дніпропетровськ, 2002. – 208 с.
12. Овсянко О. Л. Структурно-семантичні модифікації англомовних прислів'їв у художньому та публіцистичному дискурсах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / О. Л. Овсянко. – Запоріжжя, 2017. – 270 с.
13. Пташник С. Б. Структурно-семантичні особливості фразеологічних модифікацій та їхні функції в німецьку газетному тексті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / С. Б. Пташник. – Львів, 2003. – 18 с.
14. Сербенська О. А. Трансформація фразеологічних одиниць у мові газети / О. А. Сербенська // Вісник Львівського ун-ту : [зб. наук. праць]. – Львів, 1978. – Вип. 10. – С. 72–77.
15. Супрун А. П. Семантико-стилістичні особливості фразеологічних одиниць (на матеріалі поетичних творів Максима Рильського) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / А. П. Супрун. – Миколаїв, 1999. – 302 с.
16. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови : [навч. посібн.] / В. Д. Ужченко. – К. : Знання, 2007. – 494 с.

17. Чернишева І. І. Актуальні проблеми фразеології / І. І. Чернишева // Питання мовознавства. – 1977. – № 5. – С. 34–42.
18. Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка : [учеб. пособие] / Н. М. Шанский. – [4-е изд., испр. и доп.]. – СПб. : Спец. л-ра, 1996. – 192 с.
19. Щербачук Л. Ф. Загальномова та індивідуально-авторська фразеологія в художніх текстах (на матеріалі творів О. Гончара) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Л. Ф. Щербачук. – Сімферополь, 2000. – 211 с.
20. Burger H. Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen / H. Burger. – 2., überarbeitete Auflage. – Berlin : Erich Schmidt Verlag GmbH @ Ca, 2003. – 224 s.
21. Labno-Falecka E. Phraseologie und Übersetzen / E. Labno-Falecka. – Frankfurt-am-Main : Lang, 1995. – 542 s.
22. Manser H. M. The Facts on File Dictionary of Proverbs / H. M. Manser. – New York : Facts on File, 2007. – 499 p.
23. Simpson J. Oxford concise dictionary of Proverbs / J. Simpson. – Oxford : Oxford University Press, 2003. – 364 p.
24. Wilson F. P. The Oxford dictionary of English proverbs / F. P. Wilson. – Oxford : Clarendon press, 1970. – 930 p.

Стаття надійшла до редакції 17 квітня 2018 року